

BROEKER BIJDRAGEN

UITGAVE VAN DE VERENIGING "OUD BROEK IN WATERLAND"

Verschijnt 2 tot 4 maal per jaar
Wordt aan de leden gratis toegezonden

Nr. 20 (december 1979)

Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts na goedkeuring.
Copyright. Redactie-adres :
Havenrak 1, Broek in Waterland

In de nalatenschap van W. van Engelenburg (overleden 1934) bevond zich het navolgende opstel van zijn hand over armenzorg, dat waarschijnlijk nimmer werd gepubliceerd. Het manuscript stamt uit de eerste jaren van deze eeuw, de gedenkwaardige tijd toen er in ons land nog arme mensen waren.

Het doet de redactie genoegen dat de dochter van de schrijver, Mej. A.C. van Engelenburg, toestemming gaf om het stuk op te nemen als Broeker Bijdrage; op deze wijze kon deze 'petite histoire' aan de vergetelheid worden onttrokken.

TINGGRONDVERHURING TE BROEK IN WATERLAND - EEN PRAATJE OVER ARMENZORG

In den aanvang van de zestiende eeuw, in het jaar 1514, telde het zeer welvarende Broek 64 huisgezinnen, waarvan er slechts 4 arm waren. Deze armen werden ondersteund door den pastoor van 't dorp, daartoe in staat gesteld door de liefdegaven zijner parochianen. Dit duurde tot 1566; toen deed de Hervorming in Broek hare intrede en werd de uitoefening van den Katholieken eeredienst gestaakt; daarmede hield tijdelijk de toevloed van liefdegaven op.

In 1572 koos Broek met de overige Waterlandsche dorpen de zijde van Prins Willem en bracht het tot augustus 1573 enorme geldelijke offers aan de zaak der vrijheid, totdat het in september d.a.v. door de Spanjaarden werd verwoest.

Toen de vijand een maand later voor goed uit Waterland was verdwenen, bleven de Broekers voor het meerendeel berooid en verarmd achter, en was vooral de toestand der armen, wier aantal door de ellende van den oorlog aanzienlijk vermeerderd was, allertreurigst.

Eerst in 1585 werd in vereeniging met het naburige Zuiderwoude, een predikant beroepen, aan wien het, daarbij gesteund door heeren Burgemeesteren, in 1588 mocht gelukken een College van Armvoogden in het leven te roepen, die gehouden waren om alle armen, zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid, te ondersteunen uit een kas, die gevormd moest worden uit de opbrengst van collecten, legaten enz.

Toen in 1601 Broek een eigen predikant beriep, begon daarnaast de werkzaamheid van de Diaconie der Gereformeerde gemeente.

Tot het einde der 18de eeuw voorzagen deze beide instellingen op ruime schaal in de behoeften der armen; betrekkelijk spoedig hadden de ingezetenen zich hersteld van de rampen, die hen hadden getroffen en was het dorp welvarender dan ooit; het aantal armen verminderde, die liefdegaven vloeiden al milder toe, zoodat het mogelijk werd om jaarlijks duizende guldens op te leggen en ten slotte de aanzienlijke kapitalen te vormen, waarover thans nog Armvoogden en Diakenen te beschikken hebben.

Ontwerp van Cornelis Schoon
voor de twee zilveren armenbussen
der Hervormde Gemeente te Broek

Inmiddels werd het getal armen in de tweede helft der 18de eeuw allengs grooter, zoodat omstreeks 1808 van de 210 huisgezinnen ruim een vierde gedeelte bedeed werd.

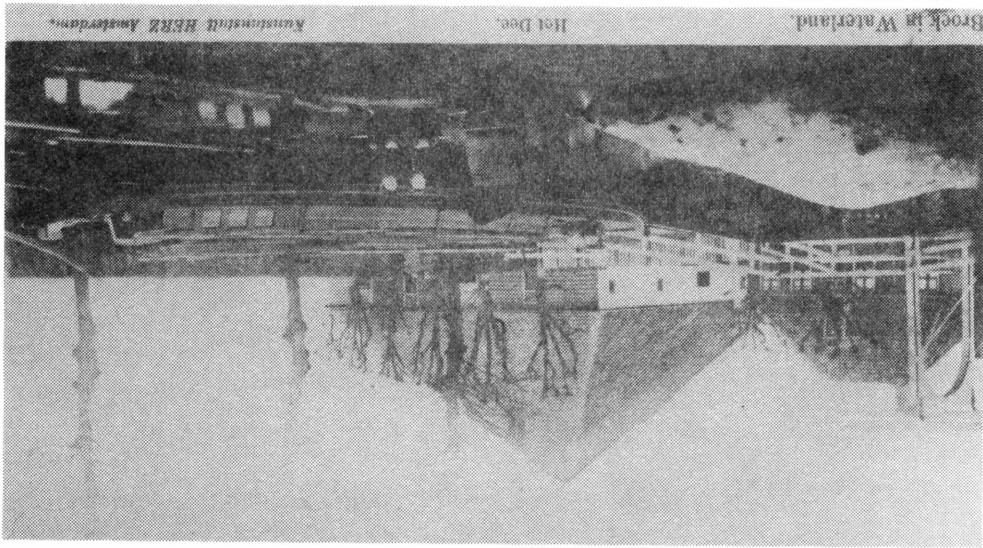
De geest, die destijds onder de geälimenteerden heerschte was allerellendigst; zij waren verkwistend en lui, en brutaal op den koop toe; zij verwaarloosden de opvoeding hunner kinderen en eischten als een hun toekomstig recht, wat toch slechts in tijden van nood en uit liefde wordt geschonken.

Deze overwegingen leidden in 1774 tot het besluit om een Diaconie-armenhuis op te richten, waarin zouden worden opgenomen weezen en zoodanige andere geälimenteerden, als daarvoor geschikt geoordeeld werden. Men hoopte daardoor beter in staat te zijn om toezicht op de bedeedden uit te oefenen.

In het laatst der 18de eeuw werd daarenboven het Paterfonds gesticht, bestemd voor de uitdeeling van warme spijsen, en in de eerste helft der 19de eeuw het Kokerfonds, waaruit kleederen en dekens aan behoeftigen worden geschonken.

Uit dit beknopt historisch overzicht blijkt dat de armen van Broek 'geen krimp hebben'. Zij ontvangen gratis geneeskundige hulp en ruime onderstand in geld gedurende het geheele jaar, des winters dagelijks warme spijs, zeer vaak turf of andere brandstoffen, en naarmate van de behoefte kleederen en dekens; weezen en oude of gebrekkige lieden vinden een uitstekend verpleging in het Diakonie-huis; er worden jaarlijks schatten aan armenzorg besteed (pl. min. f 10,- per inwoner of f 11.000,- per jaar), en toch ontbrak er iets aan. Er werd te veel gegeven.

De huurders zijn voor het meerendeel daggeladers of zoogenaamde losse boerenarbeiders; men vindt er echter ook visschers en venters, ja zelfs een klein groenboertje onder.

Dat hebben heeren Armvoogden en Diakenen ook gevoeld en zoo kwamen zij er in 1895 toe om gezamenlijk een proef te nemen met tuingrondverhuuring. Er is weinig tuingrond te Broek, zoodat de groenten niet goedkoop zijn. Om de kleine luiden goedkoop voedsel en bezigheid te verschaffen besloten de beide corporaties tot verhuuring van tuingrond. In de kom van het dorp beschikken zij over een stuk land [gelegen achter de heg op de afgebeelde prentbriëfkaart uit die tijd], groot ongeveer 1.59 HA, dat pl. min. f 3000,- waard is en vóór 1895 aan een veehouder als weiland verhuurd werd voor f 160,- per jaar. Dit land werd omgewerkt en wordt thans verhuurd in 36 perceelen van ongelijke grootte, welke van f 2 - f 6 per jaar aan huur opbrengen tot een gezamenlijk bedrag van f 125,25. Uit deze cijfers ziet men dat de proef slechts f 35,- per jaar kost, en dat iedere corporatie, wie het niet om winst te doen is, iets dergelijks zonder veel risico op 't touw kan zetten. De huurders zijn verplicht om hunne perceelen degelijk en zelf te gebruiken, de omringende sloten vrij van alle schouwen te houden, en in hooftzaak producten te verbouwen, welke als winterprovisie kunnen worden gebruikt, waarvoor in de eerste plaats in aanmerking komen aardappelen, erwten, boonen, kool en dergelijke. Dierlijk voedsel mag in geen geval worden geteeld; terwyl op Zondagen en algemeen erkende Christelijke feestdagen niet na des voormiddags acht uur in de tuinen mag worden gewerkt. In 't algemeen is het verboden om vruchten te verkoopen; naast hunne winterprovisie verbouwen echter de meesten ook zomervruchten, die zeer zeker niet alle in de magen hunner huisgenoten terecht komen.

Van de 36 huurders wordt gemiddeld een tiental geëlimineerd; opmerking verdient het dat onder de allerarmsten de lust om zoo'n tuin te huren vaak het geringst is.

De kosten van bemesting worden gedragen door de huurders, die zich op allerlei manieren goedkope mest trachten te verschaffen en daarom o.a. als met argus-oogen onze toch al zoo zindelijke dorpsstraat bespieden, ten einde het daarop achtergebleven straatvuil in te zamelen en naar hunne akkertjes te brengen.

De bewerking van het land, dat aanvankelijk in een kleiner getal perceelen was verdeeld, liet in den beginne nog al iets te wenschen over, doch gaandeweg begon de ware lust te ontwaken, het aantal gegadigden werd grooter, de te groote perceelen werden gesplitst *), en thans werken allen, op enkele uitzonderingen na, met groote ambitie, en doet ieder zijn best om tegenover de bureu een goed figuur te maken.

De opbrengst der tuinen is zeer bevredigend en bedraagt naar een matige berekening op zijn minst het achtvoudige van den huurprijs, die er voor wordt betaald. Het doel, verschaffing van bezigheid en goedkoop voedsel aan on- en minvermogen- den is dus vrij wel bereikt.

Op de vraag, die daarneven rijst, of deze tuingrondverhuring een gunstige invloed heeft uitgeoefend op de gewone bedeling, is het antwoord minder bevredigend.

Wanneer men de lijsten der vaste bedeelden nagaat en daarbij de omstandigheden in aanmerking neemt, waarin elk hunner sedert 1895 heeft verkeerd (op een klein plaatsje, waar men elkaar allen kent is dit mogelijk) bespeurt men daarin geen enkele gunstige verandering, die met eenigen grond aan deze tuinen kan worden toegeschreven. Daarentegen kon in zes gevallen worden geconstateerd dat diezelfde tuingrondverhuring het uitreiken van zoogenaamde losse giften overbodig heeft gemaakt.

Bij elke aanvraag om onderstand wordt rekening gehouden met de omstandigheid of de aanvrager geschikt en gewillig is om door het huren van een tuintje gedeeltelijk in het onderhoud der zijnen te voorzien.

Dit blijkt voor de bedeelden een prikkel te zijn om te trachten zoo'n tuin machtig te worden, en zijn zij daarin eenmaal aan den arbeid, dan werkt het voorbeeld der anderen aanstekelijk, want de goede geest is er thans in en men komt op deze wijze hoe langer hoe dichter bij het doel dat de heeren armverzorgers voor oogen stond toen zij met den proef begonnen.

*) In het blad De Monnikendammer van 30 september 1900 verscheen het volgende bericht, afkomstig van de toenmalige correspondent in Broek, W. van Engelenburg:

- Er was iets niet in orde in den laatsten tijd; er haperde hier of daar iets; de bui hing boven het noordelijk gedeelte van het dorp, boven de Diaconie-tuinen. Wat is het geval? Heeren Diacenen der Nederl. Herv. gemeente hadden eenige jaren geleden het loffelijk voor-nemen opgevat, en uitgevoerd tevens, om tegen lage huurprijzen tuin-grond te geven aan behoeftige gezinnen. Een stuk weiland werd daarvoor bestemd en in kleine perceelen verhuurd met de belofte aan de huurders, dat zij bij goed gebruik ook in volgende jaren dezelfde perceelen zou-den kunnen huren. De meesten deden dus hun best om hun lapjes zoo vrucht-baar mogelijk te maken, en nog dit jaar werden zij aangemoedigd om daar-op mest te brengen. Endoch, wat geschiedt? De voorraad beschikbare grond is beperkt, doch het aantal liefhebbers werd grooter. Geen nood, zeggen de Diacenen, dan het aantal perceelen maar vermeerderd - en daar zat hem juist de knoop.

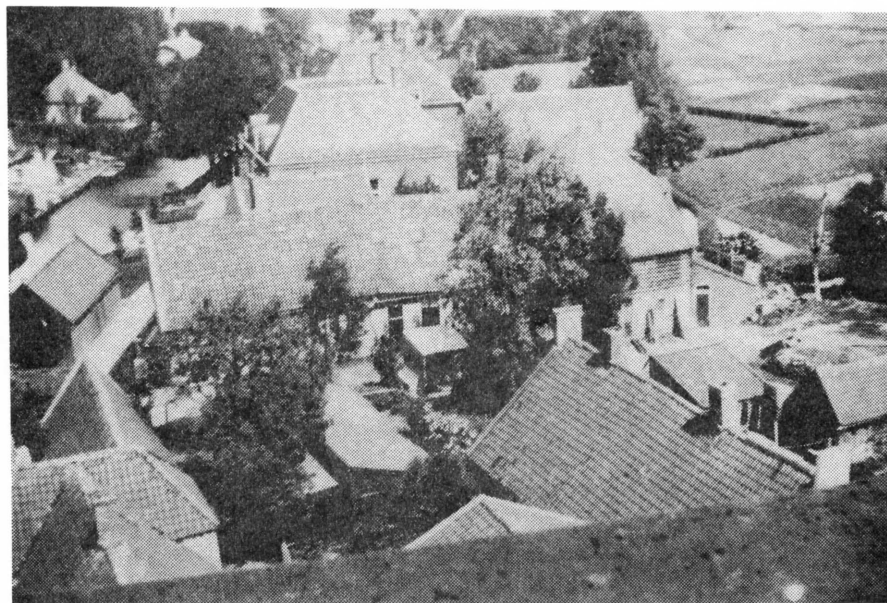
De huurders, het voorrecht dat ze genoten, beschouwende als een recht, protesteerden daartegen, bespraken hunne grieven in bijeenkomsten op de plaats zelve en brachten deze ter kennis van de heeren Diacenen. Deze hebben echter gepasseerden Donderdag de knoop doorgenhakt en het land in meerdere, dus kleinere perceelen verdeeld en opnieuw in huur uitgegeven, zonder de eerste huurders, die het tot tuingrond geschikt hadden ge-maakt eenigszins daarvoor schadeloos te stellen. Vandaar de ontevreden-heid.

't Is jammer, want het Diaconiebestuur is, naar mijne meening, met het uitgeven van tuingrond op den goeden weg en verdient daarom aller waar-dering en medewerking, aan den anderen kant is er iets te zeggen voor de klacht der oorspronkelijke huurders. Zou het niet mogelijk zijn aan dezen nog eene kleine tegemoetkoming te schenken voor de door hen gemaakte kos-ten.

Naschrift van de redactie

Deze weeshuistuinen - zoals ze in later tijd werden genoemd - waren gelegen achter het voormalige Diaconie- en weeshuis (thans Broeker Huis) aan het Leeteinde.

In 1962 kocht de gemeente de grond waarop inmiddels het voetbalveld was aangelegd. Ten behoeve van de groentetelers was al eerder een stuk grasland aangekocht, gelegen ten noorden van de begraafplaats, en in percelen aan gegadigden verhuurd.

Een deel van de oude weeshuistuinen is te zien in de rechter bovenhoek van deze foto, die omstreeks 1937 vanaf de toren werd gemaakt.

De opname geeft verder een goed beeld van de boerderij Leeteinde 8, een z.g. hooihuisboerderij, waarbij de kapberg aan het 'Ianghuis' is gebouwd.

Achter het stenen huis (nrs 12-14) zijn de daken zichtbaar van hoofdgebouw en vleugels van het toenmalige weeshuis, met het hoog opgaand geboomte langs de sloot.

Waarschijnlijk gaat dit mooie plekje in de toekomst verdwijnen om plaats te maken voor een uitbreiding van het Broeker Huis.

A.P. Bruigom